

Norre Förstad: Ett ögonblick i historien

Linus Flyborg

14e Maj, 1635 En tyst stad, ovanligt för en slum. I rådhuset sitter borgmästaren, Mattias Trost. Han har signerat sitt sista offentliga brev. Han stämplar det med Norre Förstadens sigill, och skickar iväg det. Dagen därpå kommer sigillet var ännu ett märke som gått till historien. Dagen därpå kommer staden inte längre finnas. Norre Förstad försvann, och ingick nu i Stockholm.

Så, frågan består: Vad var Norre Förstad? Var det ett sätt för adeln inom Stockholm att dela staden mellan sig? Var det folkets vilja som skapade förändring? Eller var det något helt annat?

Bakgrund:

Sent 1500 tal, Sverige. Kung Sigismund härskar över det polsk-litauiska samväldet. Men en dyster dag år 1592 får han meddelandet att hans far Johan III har dött. Han måste nu återvända till Sverige. Men där möter han inte bara kronan som väntar honom, utan även hertig Karl. Hans farbror, som har spenderat de senaste åren med att så idéer om att *han* borde vara kung. När Sigismund skulle krönas till konung var det få, om någon, svensk adel som erkände honom. Den enda del av landet som erkände honom var Finland.

Efter år av krig kom så det avgörande slaget vid Stångebro, där han förlorade storskaligt. Och efter några år till av utmattande krig vann hertig Karl, och blev krönt kung Karl IX.

Norre Förstad blir till:

Efter inbördeskriget ville Karl IX bestraffa de inom adeln som stöttat Sigismund. Stockholm hade stöttat Sigismund genom hela kriget. Därför bestraffade Karl de svekfulla stockholmarna, genom att skapa en ny stad som skulle vara helt separerad från Stockholm och då helt lojal mot honom.

Han skapade Norre Förstad, en stad på ca. 3000–4000 personer. Samtidigt som "Gamla Stockholm" uppmätte en befolkning på över 10 000. Norra förstadens makthavare möttes i ett rådhus vid Norrmalmstorg med utsikt mot slottet Tre Kronor. 1604 beslöt Karl IX att Norre Förstad skulle ha rätt att skicka representanter till borgarståndet i riksdagen.

Borgarna och Adeln i det gamla Stockholm ogillade att deras makt kapats i tu. De bönade om att Stockholm skulle återförenas igen, men Kung Karl vägrade. Samtidigt arbetade borgarna i Norre Förstad på motsatsen, de ville få ner Förstadens privilegier på pränt.

Inte mycket blev officiellt erkänt, men så länge Karl IX fortsatte leva så skulle Förstadens öde inte vara hotat.

Även under kung Gustav II Adolf fortsatte Norre Förstad att blomstra, men efter hans död i Lützen, 1632, såg framtiden mörkare ut för förstaden. Rikskanslern Axel Oxenstierna

ifrågasatte varför man skulle ha en konkurrerad stad bredvid Stockholm? Stockholm skulle utvecklas för att bli en värdig huvudstad för den snabbt uppåtgående stormakten. Och den 14e Maj, 1635 så återgick Norre Förstad återigen inne i Stockholm stad, och blev istället Norrmalm.

Norre Förstad varade i nästan 40 år, och var resultatet av en kung som vill kapa benen av sina motståndare.

Vilka bodde i Norre Förstad?

Norrmalm har en lång historia, till och med längre än Stockholms. I Brunkebergsåsen har man funnit rester från vikingatiden, sannolikt från byarna Ekeby och Väsby.

I början av 1600-talet har Norre Förstad en befolkning på cirka 3000 personer och var till stor mån en kåkstad, likt en slum. Staden var ett virrvarr av gator och vägar. Stora delar av befolkningen var "tjänstlösa och lösdrivare". Staden tyngdes av skjutsfärder för kungliga tjänstemän, inkvartering av trupper och mycket mera.

1602, bestämmer sig norrmalmsborna för att demonstrera mot alla olidliga pålagor. När det verkar som om att ingen kommer lyssna, så lyssnar en man. En man med helt fel anledning att lyssna. Hertig Karl, senare kung Karl IX, utnyttjade demonstrationerna, och splittrade Stockholm för att säkerställa sin egen politiska makt. Nöjda med detta bildades Norre Förstad, med egen magistrat och sigill. I magistratet ingick två borgmästare och tolv rådmän. Förstaden hade flera lyckade år, tills den återigen blev integrerad med Stockholm.

Inom Norre Förstad fanns det mest gårdar och jordbruk, terrängen var välvuxen och den bebyggelse som fanns var, som sagt, ett virrvarr av vägar och gator.

Hötorget som tidigare tillhörde kyrkan, var före dess en ladugård. När Gustav Vasa konfiskerade kyrkans egendomar blev Hötorget en avelsgård. Dock räckte inte fodret till, så från Uppland kom skatteleveranser i form av hö för att fylla på förråden. Kanske är det därifrån som platsen fått sitt namn?

Vad hände efteråt?

Efter att Norre Förstad försvann fortsatte Stockholm att expandera norrut. Den tidigare självständiga regionen integrerades med resten av Stockholm, och användes som Stockholms plats att experimentera. Man byggde stora avenyer, i parisisk stil, man planerade flera stora och diverse projekt som skulle öka Stockholms prestige. På 1800-talet blev det hemm för stora delar av Stockholms medelklass. Man byggde även Norra station som skulle agera som både gods-och passagerarstation.

Efter Andra världskriget började ett renoveringsprojekt för stora delar av Stockholm, eller Citysaneringen som kom att genomföras under 1950-, 1960- och 1970-talen. Denna ombyggnation var en av största som skedde under efterkrigstiden i Europa. (OBS: Märk att det stor ombyggnation, inte återuppbyggnad). Stora delar av Norrmalm revs, och efter konfrontation började man fokusera på restaurering istället för rivning och nybygge. Och idag är Norrmalm känd för sina öppna gator, gamla vackra hus och goda livsvillkor.

Hur ser framtiden ut?

Framtiden för Norrmalm är fortsatt expansion. Just nu byggs Hagastaden, precis norr om Vasastan. Den lär antagligen sträcka sig längs Stockholms gräns mot Solna. Kanske, med årens lopp, löper Solna samma öde som Norre Förstad. Att bli integrerade med Stockholm.

Historiska källor:

När jag gjorde research använde jag mig främst av litterära källor samt historiska texter. Jag hittade endast ett fåtal historiska källor, däribland sigillet af Norre Förstad, en karta över Norrmalm under 1600-talet och *Framtiden för Norrmalm?* Stadsbyggnadskontoret Sthlm.

<https://start.stockholm/om-stockholms-stad/organisation/fackforvaltningar/stadsbyggnadskontoret/>

Man kan definitivt se att Norre Förstad har funnits, då sigillet har använts. Men det som är svårt är att hitta mer fakta då Norre Förstad bara varade i 40 år. Under dessa 40 år hamnade sällan många av förstads privilegier och skyldigheter på pränt. Därför har få av dessa viktiga delar av förstaden överlevt.

Sigillet består av text och diverse markeringar. På sigillet står det:

”Förstads : Secrete Stochol : Norra.”

Detta är en signatur att förstaden är ett separat administrativt organ från Stockholms Stad, men fortfarande ligger inom Stockholmsområdet, och är Norr om Stockholm. Markeringarna visar en vasakärve på toppen av en krona, i vad som antingen är lågor eller högt gräs. På toppen av antingen en piedestal eller något sorts formation, möjligen en pyramid. Detta kan ha flera innebörder, det kan betyda att Kronan ska bära Vasaätten genom elden, och säkerställa både deras och Norre Förstads framtid. De kan också innebära att den gamla Vasaätten, alltså Sigismund, inte längre har någon makt över dem. Men antagligen skulle det symbolisera Norre Förstads skydd mot Stockholms adel, som skulle sluka dem, likt elden, om de någonsin fick chansen. Sigillet användes antagligen på viktiga brev, pergament och dokument för att uppvisa en självständighet från Stockholm.

Karta över Norrmalm från 1600-talet.

Den här kartan visar hur Norrmalm såg ut under 1600-talet. Man kan se de olika vägarna och generellt hur staden är indelad. En sak som är intressant att påpeka, är att Norre Förstads gränser inte står utmarkerade, vilket skulle kunna indikera att stadens delning inte var så uppmärksam av varken kartograferna eller den generella befolkningen. Då uppstår frågor, som hur stark var den här delningen? Behövde man resetillstånd för att åka mellan städerna, eller var det öppna gränser? Hur lätt var det att driva en affär i en stad och leva i en annan? Samordnades den maritima handeln? Flera av dessa frågor är svåra att besvara, då delningen bara fanns i cirka 40 år, vilket bara är ett ögonblick på den historiska radarn.

Min sista källa är en ritning över hur Stockholm såg ut under 1600-talet. Den avbildar främst Gamla stan, men även Slussen och delar av Norrmalm. När jag försökt hitta källor för att använda i min text så hade jag svårt att hitta några som kunde visa att det fanns en markering, som skiljde Stockholm och Norre Förstad. Men jag tror att den här har en markering.

Om man tittar längst till höger så ser man början på ordet ”Norra” eller ”Norre”.

Detta kan vara en beteckning som visar att Norre Förstad var skild från Stockholm på vissa kartor, eller så kan det bara vara ett sätt att markera vart norr är. Båda fallen kan vara lika sanna.

Slutsats/avslutning:

När man har undersökt all data som finns tillgänglig om Norre Förstad, så inser man först och främst att den data som finns är liten i kvantitet. Och den data som finns kvar från tiden då Norre Förstad fanns är ännu mer svårfunnen. Anledningen är att Förstadens rättigheter, privilegier och skyldigheter aldrig sattes på pränt, och därför så var de aldrig skyddade, och erkända, av mer än kungens ord och vapen.

Idag är det som var Norre Förstad, Norrmalm, fortfarande Stockholms skyltfönster. Många vill köpa in sig, antingen på Norrmalm eller Södermalm. Och det är förståeligt hur området i Norrmalm gick från slum och skog till mitten av en av Europas prestigefyllda städer.

Men frågan fortgår obesvarad. Vad var Norre Förstad? Norre Förstad var en stad som föddes, inte för att adeln krävde det, inte heller för att folket önskade det. Den föddes för att hertig, senare Kung, Karl ville krossa sina rivalers maktbas. Han ville säkerställa att huvudstaden inte kunde enas emot honom som den hade gjort under inbördeskriget. Staden agerade som en intern buffert, de tusentals själarna inom dess gränser var endast pjäser i ett stort maktspel för Sverige.

Hade stadens rättigheter, privilegier och skyldigheter nedtecknats i officiella dokument så hade staden antagligen överlevt längre än bara några år. Den hade kanske överlevt långt in i framtiden. Det kommer vi aldrig få veta.

Men det var hela poängen, hade staden levt på mer än kungens ord så hade hans makt varit hotad. Norre Förstad var bara ett sätt för honom att kontrollera Stockholmsadeln och på så sätt se till att han höll makten.

Fanns det folk som faktisk ville, passionerat, att Norrmalm skulle vara självständigt? Ja, flera av borgarna och småadeln i Norre Förstad ville att självständigheten skulle säkerställas. Men kung Karl IX hade inga planer att göra något sådant. Norre Förstad var ett sätt för honom att dela, och härska.

Sedan när Sverige vann flera krig i Norden och runtom i Europa, började vindarna vända. Sverige, och då Stockholm, blev en stormakt, militära vinster upphöjde Sverige till en av Europas mest prestigefyllda länder. Men ett sådant viktigt land kunde ju knappast ha en delad huvudstad, Stockholm behövde uppvisa samma prestigefylldhet som landet den låg i. Maktkampen var inte längre ett problem, Karl IX var död och hans rivaler stöttade nu stormaktstiden. När makten vinner, så vill alla vara del av den.

Därför behövdes inte Norre Förstad som separat stad för att säkra kungens makt. Så fort den inte behövdes längre, försvann kungens garanti och staden försvann. Norre Förstad föddes under en maktkamp, mellan den nya kungen och adeln. Dess undergång kom när kungens

makt var säker och adeln ville ha del av makten. En fotnot i historien, och ännu ett exempel på hur folk delas för att stärka en makthavare...

Källförteckning: Författare: "Olle Larsson" (2019-10-30), "Sigismund var kung över två riken", från Populär Historia. URL: <https://populärhistoria.se/sveriges-historia/kungar-drottningar/sigismund-var-kung-over-tva-riken> (Hämtad 2020-05-25)

Författare: "Okänd" (2012), "Normalm Blir Till", från norrmalm.myor.se. URL: <http://norrmalm.myor.se/norrmalms-historia/norrmalm-blir-till-1600.html> (Hämtad 2020-05-10).

Författare: "JGH, texteromhistoria" (2016-10-08), "Då Stockholm Delades I Två Städer", från texteromhistoria.wordpress.com. URL:

<https://texteromhistoria.wordpress.com/2016/10/08/da-stockholm-delades-i-tva-stader/> (Hämtad 2020-05-30).

Författare: "Wikipedia" (2020-03-31), "Sigismund Kung Av Polen", från Wikipedia.org. URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Sigismund#Kung_av_Polen (Hämtad 2020-05-15).

Författare: "Wikipedia" (2020-04-20), "Karl IX", från Wikipedia.org. URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Karl_IX (Hämtad 2020-05-10).

Författare: "Okänd" (2007 - 2020), "Norrmalms Historia", från Norrmalm.myor.se. URL: <http://norrmalm.myor.se/norrmalms-historia/> (Hämtad 2020-05-14).